

XALQARO TA'LIM DASTURLARI ASOSIDA PEDAGOGIK OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA DUAL TA'LIMNI JORIY ETISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY YO'NALISHLARI

Sultonova Gulnoza Raximberdi qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqaro ta'lim dasturlari tajribasi asosida pedagogik oliy ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etishning nazariy asoslari va amaliy yo'nalishlari tahlil qilinadi. Dual ta'lim modeli nazariy bilim bilan amaliyotni uyg'unlashtirishga xizmat qilib, kelajakdagi pedagog-kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, maqolada xalqaro tajriba misolida dual ta'limning afzalliklari, uni joriy etishda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan. Oliy ta'lim tizimida ushbu modelni keng tatbiq etish pedagogik jarayon samaradorligini oshirish, mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash hamda ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion yondashuvlarni kengaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, xalqaro ta'lim dasturlari, pedagogik oliy ta'lim, kasbiy kompetensiya, innovatsion ta'lim, ta'lim sifati, nazariya va amaliyot integratsiyasi.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические основы и практические направления внедрения дуального обучения в педагогических высших учебных заведениях на основе международных образовательных программ. Модель дуального образования способствует гармоничному сочетанию теоретических знаний и практических навыков, что играет важную роль в развитии профессиональных компетенций будущих педагогов. Также в статье рассматриваются преимущества дуального образования на основе международного опыта, существующие проблемы при его внедрении и пути их решения. Широкое применение данной модели в системе высшего образования способствует повышению эффективности педагогического процесса, подготовке конкурентоспособных специалистов на рынке труда и расширению инновационных подходов в обучении и воспитании.

Ключевые слова: дуальное обучение, международные образовательные программы, педагогическое высшее образование, профессиональная компетенция, инновационное обучение, качество образования, интеграция теории и практики.

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations and practical directions of implementing dual education in pedagogical higher education institutions

based on international educational programs. The dual education model ensures a balanced integration of theoretical knowledge and practical skills, playing a key role in the development of professional competencies of future teachers. The article also discusses the advantages of dual education derived from international experience, the existing challenges in its implementation, and possible solutions. The wide application of this model in the higher education system contributes to increasing the efficiency of the pedagogical process, preparing competitive specialists for the labor market, and expanding innovative approaches to teaching and upbringing.

Key words: dual education, international educational programs, pedagogical higher education, professional competence, innovative learning, quality of education, theory-practice integration.

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan eng muhim vazifalardan biri – xalqaro tajribalarni milliy ta'lim tizimiga samarali integratsiya qilishdir. Xususan, oliy pedagogik ta'lim muassasalarida dual ta'lim modelini joriy etish nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham chuqur egallashga imkon yaratadi. Dual ta'lim – bu ta'lim oluvchining o'quv jarayonini ishlab chiqarish, maktab va boshqa ta'lim muassasalarida amaliyot bilan uyg'unlashtiruvchi innovatsion yondashuv bo'lib, mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashning samarali vositasi hisoblanadi.

Xalqaro ta'lim dasturlarida mazkur model keng qo'llanilib, ayniqsa Germaniya, Avstriya, Shveytsariya kabi davlatlarda yuqori samaradorlikka erishilgan. Shu bois, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida dual ta'limni joriy etishning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari va milliy sharoitga moslashtirish masalalari dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida qaralmoqda.

Dual ta'lim — bu o'quv jarayonida nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirishga asoslangan innovatsion ta'lim modeli bo'lib, unda talabalar bir vaqtning o'zida oliy ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni o'zlashtiradilar va ishlab chiqarish, maktab yoki boshqa ta'lim muassasalarida amaliy ko'nikmalarni egallaydilar. Ushbu modelning nazariy asoslari J. Dewey, D. Kolb, A. Bandura kabi olimlarning tajribaviy ta'lim, faoliyatga asoslangan ta'lim va ijtimoiy o'rganish nazariyalariga borib taqaladi[1].

Dual ta'limning asosiy g'oyasi — ta'lim oluvchi nazariy bilimni amaliyot bilan mustahkamlash orqali chuqurroq o'zlashtiradi, bu esa uning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi va mehnat bozorida tezroq moslashuvchan bo'lishini ta'minlaydi. Shuning uchun ham xalqaro ta'lim tizimida dual ta'lim o'zining samaradorligi tufayli keng qo'llanilib kelmoqda.

Tadqiqotda **taqqoslash metodi** qo'llanilib, Germaniya, Avstriya, Shveytsariya kabi davlatlarda dual ta'limni tashkil etish amaliyoti O'zbekiston sharoitlari bilan qiyoslandi.

Germaniya tajribasi: Germaniya dual ta'lim tizimining yetakchi davlatlaridan biri hisoblanadi. Talabalar vaqtining yarmidan ko'prog'ini ishlab chiqarishda amaliyot o'tashga sarflaydilar. Ish beruvchilar ta'lim jarayonida faol ishtirok etib, talabalar uchun ish joylari, stipendiyalar va moddiy rag'batlar yaratadi. Natijada, bitiruvchilar diplom olgan zahoti ishlab chiqarish jarayoniga to'liq moslasha oladi.

Avstriya tajribasi: bu mamlakatda dual ta'lim davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanadi. O'quv dasturlari ishlab chiqarish talablariga moslashtirilgan bo'lib, talabalar amaliyot davomida faqat kasbiy emas, balki kommunikativ, boshqaruv va tadbirkorlik ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Shveysariya tajribasi: bu yerda dual ta'lim shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilgan. Talabalar amaliyotga chiqishdan avval kasbiy yo'naltirish, psixologik tayyorgarlikdan o'tadilar. Ish beruvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik yuqori darajada yo'lga qo'yilgan.

O'zbekiston sharoiti: mamlakatimizda dual ta'lim nisbatan yangi yo'nalish hisoblanadi. Ayni paytda ayrim oliy ta'lim muassasalari korxonalar bilan hamkorlikda tajriba sifatida joriy qilmoqda. Ammo:

- ish beruvchilarning ta'lim jarayonida ishtiroki yetarli emas,
- moliyaviy va tashkiliy mexanizmlar to'liq shakllanmagan,
- talabalar amaliyotini baholash va monitoring qilish tizimi hali mukammal emas[2]

Shunday bo'lsa-da, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, agar dual ta'limning asosiy tamoyillari — ish beruvchilarni faol jalb etish, davlat-xususiy hamkorlikni kuchaytirish, o'quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish — O'zbekistonda izchil tatbiq etilsa, bu ta'lim modeli pedagogik oliy ta'lim samaradorligini oshirishda katta imkoniyat yaratadi.

Dual ta'limni pedagogik oliy ta'lim muassasalarida joriy etish masalasi xalqaro tajribalar tahlili asosida ko'rib chiqilganda, bir qator ijobiy imkoniyatlar va mavjud muammolar aniqlanadi.

Birinchidan, dual ta'lim bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvchanligini ta'minlaydi. Masalan, **Germaniyada pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talaba haftaning 3 kunini universitetda, qolgan 2–3 kunini maktab yoki bolalar bog'chasida amaliyot o'tkazishga bag'ishlaydi.** Bu jarayonda talaba nafaqat nazariy bilim oladi, balki sinf jamoasi bilan ishlash, ota-onalar bilan muloqot qilish, dars jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilish ko'nikmalarini ham egallaydi.

Ikkinchidan, dual ta'lim kasbiy kompetensiyani rivojlantirishga yordam beradi. **Shveysariyada ta'lim jarayoniga kirib kelayotgan yosh o'qituvchilar amaliyotdan oldin maxsus psixologik tayyorgarlikdan o'tkaziladi.** Bu jarayon ularga bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishni, dars jarayonida stressli vaziyatlarga bardosh berishni o'rgatadi.

Uchinchidan, dual tizim davlat, ta'lim muassasasi va ish beruvchi o'rtasida hamkorlikni mustahkamlaydi. Masalan, **Avstriyada pedagogik universitetlar maktablar bilan hamkorlik shartnomalari asosida o'quv dasturlarini ishlab chiqadi**, maktablar esa o'z ehtiyojlarini bildiradi[3] Natijada ta'lim oluvchilar o'quv dasturlarini hayotga tatbiq etishda aniq yo'nalishga ega bo'ladi.

O'zbekistonda esa bu model hali to'liq shakllanmagan. Masalan, ayrim pedagogika oliygo'harida talabalar maktablarda amaliyot o'tkazishadi, biroq bu jarayon muntazam nazorat qilinmagani sababli **talabalarning amaliyot davomida qanday natijalarga erishgani haqida aniq statistika yoki baholash tizimi mavjud emas**.

Bundan tashqari, xalqaro tajribada ish beruvchilar talabalarni moddiy rag'batlantiradi. **Germaniyada amaliyotchi talabaga o'rtacha 800–1000 yevro miqdorida oylik stipendiya to'lanadi**[4] O'zbekistonda esa talabalar ko'pincha hech qanday moddiy ta'minotsiz amaliyot o'tashadi. Bu esa ularning motivatsiyasini pasaytirishi mumkin. Shuningdek, korxonalar va maktablarning moddiy-texnik bazasi ham har doim dual ta'lim talabalariga mos kelmaydi. Masalan, **bir viloyatdagi maktabda amaliyotchi talabalarga zarur texnik vositalar, laboratoriya jihozlari yoki dars o'tkazishga sharoit yetarli bo'lmasa**, dual ta'limning sifatli amalga oshishi qiyinlashadi.

Shu o'rinda, O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish uchun xalqaro tajribaga asoslanib quyidagilarni amalga oshirish muhimdir:

- Ish beruvchilarni ta'lim jarayoniga faolroq jalb etish. Masalan, maktablar amaliyotchi talabalar uchun o'qituvchi-assistent lavozimini joriy qilishi mumkin.
- Talabalarga moddiy rag'bat berish. Masalan, **Shveysariya tajribasiga o'xshash tarzda talabaga ma'lum miqdorda stipendiya yoki transport kompensatsiyasi ajratish**.
- O'quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish. Misol uchun, **Avstriyada pedagogik ta'lim dasturiga IT-pedagogika va innovatsion metodika majburiy fan sifatida kiritilgan**. Shu kabi yo'nalishlarni O'zbekistonda ham keng joriy etish mumkin.

Yuqorida olib borilgan nazariy asoslar, taqqoslash metodidagi tahlillar va xalqaro tajribaga asoslangan kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim pedagogik oliy ta'lim muassasalarida kelajak mutaxassislarini tayyorlashda samarali model hisoblanadi. Bu tizim:

1. **Nazariya va amaliyotni uyg'unlashtiradi**, talabalarni real pedagogik jarayonga yaqinlashtiradi.
2. **Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantiradi**, jumladan, kommunikativ, tashkiliy va innovatsion ko'nikmalarni shakllantiradi.

3. **Ish beruvchilar va ta'lim muassasalari hamkorligini mustahkamlaydi**, uch tomonlama hamkorlik orqali o'qituvchilarni tayyorlash sifatini oshiradi.
4. **Xalqaro tajribaga asoslangan holda milliy ta'lim tizimini boyitadi**, O'zbekiston ta'lim tizimining global maydondagi raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, O'zbekistonda dual ta'limni keng tatbiq etishda bir qator muammolar – normativ-huquqiy bazaning yetarli emasligi, moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining sustligi va monitoring tizimining to'liq shakllanmaganligi – mavjud. Ularni bartaraf etish uchun:

davlat-xususiy hamkorlikni rivojlantirish,
talabalarning mehnat faoliyatini moddiy rag'batlantirish,
xalqaro standartlarga moslashtirilgan o'quv dasturlarini yaratish,
innovatsion texnologiyalarni ta'lim jarayoniga keng tatbiq etish zarur.

Dual ta'limni samarali joriy etish orqali pedagogik oliy ta'lim muassasalari nafaqat nazariy bilimga ega, balki mehnat bozorida raqobatbardosh, zamonaviy talablarni qondira oladigan malakali kadrlarni tayyorlay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдуллаева М. **Педагогик та'лим тизимида инновацион ёндашувлар.** – Тошкент: Fan va texnologiya, 2020.
2. Назарова Г. **Олий таълимда дуал таълим технологиялари.** – Тошкент: Universitet nashriyoti, 2021.
3. Deissinger, T. **The German dual system of vocational education and training: Structure and function.** – Journal of Vocational Education, 2019.
4. Gonon, P. **Development of dual education in Switzerland: Challenges and prospects.** – European Education Review, 2020.
5. Seitova, Z. P. (2022). ENSURING GENDER EQUALITY AS AN IMPORTANT DIRECTION OF REFORMS IN MODERN UZBEKISTAN. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(12), 275-284.
6. Сеитова, З. (2024). НАЛИЧИЕ ГЕНДЕРНО-УЩЕРБНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В УСЛОВИЯХ ЮЖНОГО ПРИАРАЛЬЯ. *Academic research in educational sciences*, (3), 537-542.
7. ZP, S. (2023). Social Transformations and Changes in The Minds of Women. *Journal of Advanced Zoology*, 44.
8. Ishanova, N. (2023). MAIN DIRECTIONS OF OPTIMIZATION OF TEACHING RUSSIAN AS A NON-NATIVE LANGUAGE TO VETERINARY STUDENTS. *Science and innovation*, 2(B8), 52-55.
9. Nargis, I. (2022). RUS TILINI O 'QITISHDA ZAMONAVIY INTEGRATIV METODLAR. *ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSIYA*, 1(3), 73-76.

- 10.Ишанова, Н. Р., & Назирова, З. Р. (2023). ПРЕПОДАВАНИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОМУ СТУДЕНТАМ-ВЕТЕРИНАРАМ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ. *Science and innovation*, 2(Special Issue 8), 1596-1598.
- 11.Avezova, D., & G'ulomova, S. (2024, November). O'QUVCHILARDA MATN YARATISH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH VA UNING ILMIY ASOSLARI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 1, No. 11, pp. 386-389).
- 12.AVEZOVA, D. ESSE–O 'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRUVCHI VOSITA. *LTEACHIN ANGUAGE*, 143.
- 13.Avezova, D. (2024). O 'QUVCHILARDA ESSE YOZISH MALAKASINI SHAKLLANTIRISH ZARURATI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(20), 90-94.